

UNHA FESTA COMO HAI MOITAS

I

De Mondañedo a unha légoa,
Non curta, por más que digan;
Á esquerda da carretera
Por que se vai pra Castilla,
Nun monte que hai moi costento,
Que sólo dá toxo e silvas,
Queirogas e algunas xestas;
Nunha esvencellada hermida,
Un crego, que mal lle atende,
Ten nun San Cosme unha mina.
E dela as millores vetas
Seique anque choveran fisgas,
Colle sempre o día do santo,
Que alí van cantos o pintan
Coma ningún abogoso,
Pra curacíons e pra dádivas.
Era o ano... (non sei cantos,
E eso que houbera sardiña,
E raxo a feixe na praza,
Pra levar pra encher a tripa)
Inda había noite e noite;
As taberneiras da vila
Sabendo que, de larpeiros,
Entre os devotos, tal día,

Non falta nunca fatado
Mais que abondo pra que as billas
Dos pelexos non se cerren,
Cara aos Samordás xa iban
Cos seus carretos, pra armaren
Onde moito non ferira
O Nordés, que, afeitar sole,
Xunto ao xuncras da capilla.
Diante eles, por un carreiro
Que dun rego vai pra riba,
E ao relanxo leva o adro,
Catro en conversa subían.
Eran catro dos que o agosto
Fan naquela romería.
Eran: un cego... que alupa
Canto alupe o de más vista;
Unha... que co el fai de borne,
E é das que ni o demo pilla;
O sancristán, que aos romeiros
Pón o santo e toma as *micas*;
E o que Dempóis de mirar
Saca á puxa as ofrendiñas,
Con que os devotos regalan
Ao crego por dila misa.
E digo ao crego, porque eu
Figúrome que nin pizca
De faragulla lles toca
Nin ao santo, nin a ermida,
Que si falaran, quizaives
Algo más ca min dirían.
Desque chegaron, abriron
E entraron pra a sancristía;
Por certo sin tan siquera
Tomar a iauga bendita,
Nin botar as mans ás puchas,

Nin esconderen as *chitas*
Que na boca, entón, levaban
Todos os catro alcendidas.
Así que alí se meteron,
E o santeiro unha miguiña
Descansóu, colléu un xarro,
E foi por auga pra a pía,
Que enchéu hastra reberquer,
Como é mester pra que rifas
Non teñan os que a buscalá
Van cada hora pra manciñas.
Baixóu Dempóis do alzadeiro
Do altar o Santo, que tiña
Media pulgada de roña;
Limpouno de abaxo a riba,
E púxoo nas súas andias,
Onde á tribua; con cintas,
Á palma que tén na mau,
Amarroulle unha xiringa
De cera, que unha romeira
Levara a víspora aínda,
Porque non sei que curara
Coa súa iauga en lavativias,
Xunto as nádegas, que ardendo
Tivera desque salira
Correndo unha vez da casa,
Quente de enfornar, pra a misa;
E diante, alusos, prantoulle,
De velas das de oito en libra,
Unhos dez ou doce cabos
Que, por entre o ano, había,
Nun queixón onde os ornatos,
Augardente e hostias tiñan.
Desque o Santo habilitóu,
Dun garabelo de brimbás,

Que el levara, foi sacando
 Roméu, lesta e reina Luisa;
 E deles pondo ramiños
 Foi polo pe e a cornixa
 Do retablo, nos furados
 Que feitos tiña a polilla.
 Estróu o demáis por baixo
 Dendes do altar hastra a pía;
 Logo que estróu, ben estrado,
 Púxolle aceite á torcida
 Unha lámpara que hai, más moura
 Que a caldeira menos limpa,
 E, fregando as mans, volveuse
 Pra onde aos demáis da cadrilla,
 Renegando da limpeza,
 Que lle dera sempre tirria.
 —Pois non debera ¡así eu medre!
 Tendo o crego desta *chirla*.
 Saltóu o *cego* sacando
 Do queixón onde el o *vira*
 O botellón da augardente.
 —E leve o demo si ulila
 Non soupeche?

—Non que logo...

E más sin proba debías
 Quedarte, xa que a gardabas,
 Sin dar siquera unha chinca...
 —¡Abofellas!

—¡Abofellas!

—¡Bon irás ti, si é que hai pinga!
 E o botellón lle agarróu;
 E veu, ledo, que inda tiña;
 E botóu por el un groucho,
 E espurróu, e xunto á pícara
 Con certo aquel foi sentarse;

E entre gotos, e entre risas,
E falando do que a festa,
Por non chover, prometía,
Pasaron o tempo mentras
Que os cregos chegando no iban.

II

Cando as primeiras raiolas
Por tras o Fiouco alumaban,
Ao pé dun muro que cerca
Inda a ermida, e más tén pandas
Fai algúns anos, xa as tendas
As taberneiras armaran,
Cos carros e cos ladrairois,
Con casqueiros e palancas,
E no adro, nun recuncho,
Nunha mesa, que unha saba
Cumpridamente cubría,
De roscas, garnacha e caña,
Dúas rapazas xarelás
Puxeran tal abundanza,
Que arrumbaban pouco menos
Que unha meda das da Chaira.
¡Aquel si que era chea!
¡Cuase xa tórbeda daba!
E digo: que pra comer,
Non sendo de herba ou de palla
Pra as bestas, o que é pra a xente,
Nunca outra víñ, nin soñara.
¿Reparastes nas pedreiras,
Como a pedra, de arrincada,
Pon en montóns, pra que, logo,
Sexa doado cargala?;
Pois igualiño se vían

De bon pantrigo as fogazas,
 Onde non por entre os pés,
 Pódese decir que estradas.
 De lacóns, coma algúns santos,
 Respetosos polas barbas;
 De chourizos, que bandullos
 Polo gordos semellaban;
 De empanadas, peixe e troitas,
 E queixos deses que chaman
 Polo tinto..., era un milagre
 De cestas o que levaran.
 ¿E de viño, ou, millor dito,
 Da mistura cacholana,
 Que por tal todas vendían?...
 Seique aventuro a que da auga,
 Todos os bois da parroquia,
 Nun par de meses de grada,
 Non beberan os pelexos
 Que alí o trasego esperaban.
 ¡Tiñan o menos dez ducias
 Arrimadiños ás táboas!

III

Pouco dempóis de amañaren
 Seu tratiño as taberneiras,
 Nunha égoa de seis palmos
 Con seis pulgadas e media,
 Na capa entrambos envoltos,
 Chegaron a xunto ás tendas
 O crego e más a sobriña,
 Que era galana e quincena.
 Apeouse el, e axudoulle
 A baixarse á compaíneira;
 Deulle un berro ao sancristán

Pra que arrecadara a besta;
Botoulles catro fungadas
Ás que no adro puxeran,
Por lle cangaren o sitio
Donde puxan as ofrendas;
E colléu pra a sancristía,
Mirando de paso a iglesia,
Na que nomáis veu de falta
Diante do santo a bandexa.
Drento xa, quitóu a espora,
Sacóu cigarro e más mecha
Deu ao eslabón, fixo lume,
E acendéu, dindo a moneira,
E o recanto onde quería
Lle poran o que *caera*;
E alí estivo dando voltas,
E unha vez que outra a cabeza
Por tras a porta asomando,
Cando chinchar as *cadelas*
Xunto ao Santo non sentía,
Hastra que a ermida veu chea,
Que saléu pra diante o altar
A dispoñer a colleita,
Pra a misa, que dice el sempre
Pola intención dos que ofrendan.
Que boa foi; pois no acabara
Ben as palabras primeiras,
E aquelo xa no era ermida,
Sinón un campo de feira,
Donde había loitas, e pulos,
E xuramentos e apertas,
Pra de man en man pasaren
Por enriba das cabezas
Sacos con fabas e grá,
Cuncos con mel e manteiga,

Cestos con pitos e hovos,
 E lá en gadellos, e cerda;
 E hastra, pra non faltar nada,
 Bácaros, castrós e ovellas,
 Que pórón na sancristía,
 Tal como o crego dixera,
 Antes que el e os compaÑeiros
 Que entrar por detráis tiveran,
 Se amañaran, pra saliren
 A dila misa da festa.

IV

Feita a función, que saléu
 Como non outra acordamos,
 Pois non faltóu nin requinto
 Con tambor pra cando alzaron;
 E houvo sermón de dous pesos;
 E queimouse incenso largo,
 Que, por certo, consolounos,
 Con estar medio apagado,
 Esbaindo outro que había,
 Cal hai sempre en tales casos;
 Salimos como uidemos
 Dando contrós e apuxando.

—Vaia que lá coma esta
 Non a tivo xa fai anos...
 (Decían naquel istante
 Rematando no ofrendado)
 ¿Quén é o que a leva nun brote
 Por no andar arromanando?
 —Dou corenta rás por ela,
 Berróu un.

—Corenta e catro,
 Repuxo outro, dende a igrexa.

—¡Ai, miña nai! ¡Ai, meu brazo!
¡Ai, disgraciada de míñ!
¡Ai, que seique mo esnogaron!
Saltóu no aperto unha nena,
Torcéndose e dando laios.
E tal rebumbio se armóu,
Que por un nada a mocazos
No empezaron, cando o crego,
Dendes da porta, baduando,
Quixo ensiñarnos a todos,
Que aquelo no era un mercado;
Pro dixo a tempo o do outro:
Con estes bois eu non aro,
E foise amainando a xente,
Anque non sin ben traballo;
E volvéu a lá a puxarse;
E tras dela cinco ranchos;
E Dempóis todo o demáis,
Que deu o demo de cartos.
Así que os gardaron, mesmo,
Fora a porcesión sacaron.
Saléu primeiro un rapaz,
De foguetes, cun brazado;
Cuase en par de el, o mordomo,
Coa mecha pra ilos tirando,
E o do tambor, e o gaiteiro,
Que iba tocando un fandango;
En seguida, co pendón,
Un fillo do frabicario;
Logo o da cruz, e unha moza
Moi maja levando o ramo,
Que tiña roscas tamañas
Coma unha roda dun carro,
E eso que eran das de Meira,
Feitas co azucré más branco;

E detráis, entre ofrendas
Coas súas velas alumando,
Meu San Cosmiño grorioso,
Cheio de cintas e ramos,
E os bazunchos dos tres cregos,
Cantando moi entonados
Seus cantos, que tanto encantan...
Mentras as campás picando,
E os foguetes atronaban,
Cal cen batás ou cen mazos.

V

Alá pola media tarde,
Desque un bocado e uns gotos
Tomara a xente, aos abrigos
Das cerrumes e dos toxos;
Cando, tecoleando os cegos
Nas zanfoñas, tras dos codos
Andaban polas merendas
En que hosmaban cesto e boto,
Pouquiño a pouco os rapaces
Deron en collar pra o corro,
Donde bailaban, que estaba
Cal non se vira había moito;
Pois, anque todas as boas
Se houberan posto dacordo,
Non foran más nin mellores,
Nin da Paula, nin do Corno,
Nin de Lindín, nin de Masma,
Nin das Goás, nin de Montouto.
¡Vaia unhas nenas aquelas,
Maiormente as de Argomoso!
Andaba unha na baila
Danzando cun peilamoco,

Cun pano de lá marelo,
Por riba con arte posto
Pra que puidese lucirse
Na testa o cabelo un pouco,
Co seu denguiño de grana
Ben caído e ben redondo,
Coa saia capada e curta,
Cun mandil de chilós roxos,
E unhas medias axustadas
E uns zapatiños de coiro...
Que, sin mentir, parecía,
Sobre todo polos ollos,
Ni estarulados, nin musgos,
Moi rasgados e moi mouros,
E a boca dulce e fresquiña,
E o pescozo, que ni ao torno,
Con outras cousas ben feitas,
Que por crianza non nomo,
Unha gallega, gallega,
Das que pinta Alfredo Souto,
Que son gallegas que falan
Moito á ialma e moito ao corpo,
¡Estaba baril ao dreito
Darriba abaixo, recoiro!...
No era milagre que ao rabo
Levara un fato de mozos,
Nin tampouco que entre luces
Tobaran hastra os más cordos;
E que, por dar ou non dar
Co ela unha volta no corro,
Dempóis de rosmaren baixo,
Se filasen, e cos mocos
Deran as razóns, e houvese
Croques ás cheas pra moitos;
Hastra que catro ou seis deles,

Máis mancados ou más froxos,
Se queixaron, e os *civiles*
Se procataron do conto,
Que mataron decontado
Prendendo a unhos... por outros,
Que, más cucos, xa pra a casa
Volvían sanos e fonchos,
Atruxando, os sin parexa,
E os demás coma o raposo,
Cando, por tras os palleiros,
Anda facendo o seu choio.

Agosto de 1895.